

Maria Moltzer

Maya Schepers

Maria Moltzer

*De beginjaren van
de analytische psychologie*

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Sebes & Bisseling Literary Agency te Amsterdam.

De afbeeldingen in dit boek zijn privéfoto's van de familie Moltzer of zijn gemaakt door bij de uitgeverij onbekende fotografen, tenzij anders aangegeven. De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Copyright © 2025 Maya Schepers

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Brigitte Slangen

Omslagbeeld links: mandala gemaakt door Maria Moltzer,
Psychologische Club Zürich

Omslagbeeld rechts: privéfoto, familie Moltzer

Foto auteur Lionne Hietberg

Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 214 8569 0 / NUR 320

www.querido.nl

Voor Maya Moltzer, die ons verbond

‘It is fatal for anyone who writes to think of their sex. It is fatal to be a man or a woman pure and simple, [...] a great mind is androgynous.’

– Virginia Woolf

‘Perfect moeten zijn, en dan almaar struikelen. En dan ook nog denken daarin de enige te zijn, dat is troosteloos.’

– Fanny Bowditch

‘In a good analysis, do we not have merger, spiritual sex; the deepest of intimacies?’

– Carl Jung

Inhoud

Proloog 11

Een begin 15

Lichaam en geest 44

Een smeltkroes van ideeën 81

Grenzeloos onderzoek 103

Extreme typen 126

Een keerpunt 154

De weg naar het midden 176

Een einde 191

Noten 201

Bronnen 207

Personalia 209

Literatuur 211

Een woord van dank 217

Register 219

Proloog

Alle mensen op de wereld schijnen minder dan zes handdrukken van elkaar verwijderd te zijn, zo luidt althans de hypothese van de *six degrees of seperation*. Van Maria Moltzer (1874-1944) ben ik twee handdrukken verwijderd. Ik hoefde maar de hand van mijn peettante te schudden, Maya Moltzer (1941-2019), en zij die van haar grootvader, de jongste broer van Maria. Maya en haar grootvader zijn de twee schakels tussen mij en Maria Moltzer.

Mijn peettante maakte een aanzet voor een boek over haar familie, maar daarin kwam Maria er bekaaid af. Er waren haar maar een paar feiten bekend. Maria, erfgenaam van het Bolslikeur- en jeneverfortuin, zou als assistent gewerkt hebben in de – nota bene geheel alcoholvrije – psychiatrische inrichting Burghölzli in Zürich. Ze zou later een privépraktijk voor psychoanalyse in haar appartement in diezelfde stad hebben gehad, en Carl Jung zou van haar onder de indruk zijn geweest.

Hoe spaarzaam deze informatie ook was, mijn interesse was gewekt. Ik verzamelde al jaren verhalen van vrouwelijke ontdekkingsreizigers in de negentiende eeuw en studeerde bovendien psychologie. En nu kwamen al die interesses samen in het levensverhaal van Maria Moltzer, ontdekkingsreizigster van de geest, die ook nog eens op een bijzondere manier met mij verbonden is.

In het begin van de twintigste eeuw was Zürich, in het neutrale Zwitserland, een smeltkroes van gevluchte schrijvers, schilders, filosofen en wereldverbeteraars. Binnen dat levendige gezelschap ontstonden nieuwe ideeën die nu nog steeds (of weer) actueel zijn, zoals de genderdiscussie, een afkeer van de verwoestende, vervuilende industrialisatie en het beroep op creativiteit om de wereld uit de crisis te halen. De van oorsprong Amsterdamse Maria bevond zich midden in deze veranderende wereld en gaf er mede richting aan.

Ze moet talloze notities en tekeningen hebben gemaakt, en dagboeken hebben bijgehouden, maar helaas zijn die allemaal verloren gegaan; wat over is zijn brieven en voordrachten die door anderen zijn bewaard. De kans is groot dat ze ook haar dromen noteerde, die in haar kringen immers werden gezien als barometer van de geest, maar wellicht wilde ze niet dat zulke persoonlijke aantekeningen bewaard zouden blijven. Van Carl Jungs vrouw Emma en zijn maîtresse Toni Wolff is bekend dat zij veel persoonlijke brieven en al hun analyseverslagen hebben verbrand. Het is meer dan aannemelijk dat ook Maria haar dagboeken en notities over haar analyses niet heeft willen nalaten; de privacy van haarzelf en haar patiënten was een groot goed, waar ze haar leven lang zorgvuldig mee omging. Zo hebben de drie belangrijkste vrouwen rondom Jung dus weinig nagelaten over de eerste jaren van de analytische psychologie, waardoor Jungs eigen versie van de geschiedenis leidend is geworden.

Dit verhaal is op feiten gebaseerd, op brieven, aantekeningen en dagboeken van mensen om Maria heen – vrienden, collega's en patiënten – en op de vele boeken die geschreven werden over de tijd van Jung en Freud en het kunstenaarsmilieu begin twintigste eeuw. Ook werd ik in mijn reconstructie van Maria's leven geholpen door haar familieleden, en ik meende haar te herkennen in enkelen van hen. Daarnaast heb ik me her en der de vrij-

heid gepermitteerd om, op basis van feitelijke research, situaties te beschrijven. Dit om de tijd van Maria, maar vooral haar frustraties, dromen, ambities en tekortkomingen zo levensecht mogelijk in te kleuren.

Maria was geen zachteardige, volgzaam vrouw. Ze wordt beschreven als streng, serieus, ascetisch en slim. Ze heeft haar theorieën met de wereld willen delen, en gaf daarmee een fel weerwoord aan mannen én vrouwen. Toch is ze volledig van het toneel verdwenen.

Veel te veel vrouwen die waardevolle ontdekkingen deden, kennen wij slechts nog door hun fameuze man. Dat geldt voor wetenschappers als Marie Curie, maar zeker ook voor schrijvers, componisten en kunstenaars. Uit het verhaal van Maria Moltzer blijkt dat ook ongehuwde vrouwen vaak verdwenen in de schaduw van een man.

Ik voel me uitgenodigd en verplicht om haar in de schijnwerpers te zetten. Niet alleen om haar de plek op het wereldtoneel te geven waar ze recht op heeft, maar ook omdat we in een tijd leven waarin het erop lijkt dat we steeds minder luisteren naar de creatieve geesten om ons heen. Terwijl zij degenen zijn die ons kunnen aanzetten tot actie. Om met Maria's woorden te spreken: 'Je kan denken en voelen tot je een ons weegt, maar dan gebeurt er niets.'

Een begin

Maria Moltzer groeide op in het Amsterdam zoals George Hendrik Breitner dat aan het eind van de negentiende eeuw schilderde, met stille grachten waar grote platbodems tot in het centrum voeren om hun waren te lossen, waar kleine roei-bootjes handeldreven en dienstmeisjes met fladderende schorten tegen de wind opboksten, de regen trotseerden en met één hand hun hoed vasthielden, die anders de gracht in waaide. Wanneer het gaslicht de gracht 's avonds in een sprookjesachtig schijnsel zette, kwam de stad tot stilstand. Het was een langzame, stille wereld.

Het grootste deel van haar jeugd woonde Maria in een statig huis aan de deftige Keizersgracht, op een steenworp van de Westertoren en op loopafstand van de Bols likeur- en jeneverfabriek aan de Rozengracht, waarvan haar vader eigenaar en directeur was. De familie Moltzer was in goeden doen. Het ligt voor de hand om dat op het conto van de werkende mannen in de familie te schrijven, maar haar moeder Stijntje bracht een behoorlijk kapitaal in.

Maria werd geboren op 6 januari 1874, als vierde dochter. Twee jaar na haar werd de langverwachte eerste zoon geboren. Daarna kwamen er nog twee dochters, en met het achtste kind, de tweede zoon, was het voortbestaan van het familiebedrijf veiliggesteld. Er was een *heir* en een *spare*. Deze positie in het gezin heeft Maria gevormd. Als middelste kon ze bij haar oude-

re zussen, die trouwden en een gezin stichtten, afkijken hoe je je moest kleden en gedragen als dochter van rijke huize. Voor haar jongere twee zussen diende ze zelf tot voorbeeld, als een vrouw die een eigen carrière boven het moederschap verkoos. De jongens traden, zoals dat hoorde, in de voetstappen van hun vader.

Maria kreeg het roodblonde haar en slanke postuur van haar moeder. Ze had blauwe ogen, waarvan er een wat kleiner en schever was dan het ander. Op de paar bewaard gebleven foto's uit haar jeugd is te zien dat ze daardoor wat vorsend de wereld in kijkt, nooit helemaal open en onbevangen. Haar vader zal misschien verantwoordelijk zijn geweest voor haar wat grote oren, maar vooral voor de onderzoekende houding waarmee ze nieuwe wegen bewandelde en zichzelf in onbekende situaties leerde redden. Veel vrouwen die het verder schopten dan hun tijdgenoten hadden net als Maria een vader die hen stimuleerde, hen meenam over de wereld, andere talen liet leren en het vertrouwen gaf om hun horizon te verbreden. Misschien was Maria de slimste van alle dochters, misschien had ze simpelweg meer interesse in boeken dan in borduren. In ieder geval had ze een groot verantwoordelijkheidsgevoel en de neiging om alles serieus op te vatten en zich op te offeren vóór en ondergeschikt te maken aan anderen. Ze was loyaal en betrouwbaar. Volgens de in die tijd vaak geraadpleegde astrologie was ze een uitgesproken Steenbok: zij wekken een beetje een koude, afstandelijke indruk, zijn vaak hard en streng voor zichzelf en maken daardoor het leven voor zichzelf onnodig zwaar en ingewikkeld. Het is Maria ten voeten uit. In een brief aan haar latere patiënt Fanny Bowditch schrijft ze: 'Het ligt blijkbaar op mijn pad om niet de erkenning of waardering te krijgen voor alles wat ik doe voor de ontwikkeling van de analytische beweging. Ik werk altijd in het duister en alleen.'

Het imperium van de familie Moltzer ontstond nadat de laatste telg van de familie Bols was gestorven. Hij liet tweehonderdvijftig handgeschreven geheime recepten na aan de 'Erven Lucas Bols', die zo goed als het ging de fabriek draaiend wisten te houden. Maria's vader, Chris Moltzer, kwam in 1868 in dienst als beherend directeur. Hij was zevenentwintig, een man van de vooruitgang, en wist zich in te kopen in het bedrijf. Hij zorgde voor de nodige vernieuwing en door te mechaniseren en te destilleren met stoom in plaats van open vuren kon hij goedkoper produceren. Bols was niet de enige jeneverstokerij in Amsterdam; met name Wijnand Fockink was een geduchte concurrent. Moltzer had echter óók een neus voor publiciteit, en verkondigde dat de firma Bols was 'opgericht omstreeks den jare 1575'. Niemand vroeg zich af hoe het mogelijk was om een bedrijf te stichten in een tijd dat de geuzen de handel in Amsterdam volledig hadden stilgelegd en het gebied buiten de muren in brand hadden gestoken. Zijn brutale marketingtechniek werkte: vooral op de Wereldtentoonstellingen, waar Moltzer zijn likeuren liet meedingen naar prijzen en mooie onderscheidingen kreeg, bleek het lucratief om Bols te presenteren als de oudste likeurstokerij ter wereld.

In die tijd veranderde de infrastructuur van de stad, onder andere door de aanleg van het Centraal Station, dat in 1889 onder enorme publieke belangstelling officieel was geopend. Schepen waren voortaan verleden tijd, het verkeer op de weg zou toemen. Om daar ruimte voor te maken was de gemeente van plan om de Rozengracht te dempen, die toch al flink vervuild en onhygiënisch was. De demping stond gepland voor 1890, maar Moltzer verzette zich fel. De gracht was volgens hem onmisbaar voor het vervoer van alle grondstoffen die hij nodig had: de tonnen en flessen, de jenevers en likeuren. Er viel niets tegen in te brengen en de hele buurt ging op de schop voor de aanleg van de Raadhuisstraat, die vanaf het Paleis op de Dam zou

aansluiten op de gedempte Rozengracht. Ondertussen maakte George Hendrik Breitner, die bovenmatig geïnteresseerd was in stadsuitbreiding en stadvernieuwingsprojecten, vele tekeningen van het gigantische project dat de Doorbraak genoemd werd, van een wirwar aan afgebroken huizen, een brug in aanbouw en heipalen. Op het olieverfschilderij *De besneeuwde bouwput van de winkelgalerij in de Raadhuisstraat* van 1898 kijkt het huis van de familie Moltzer uit over een witte, kale vlakte.

Het was druk en rumoerig in het huis aan de Keizersgracht, maar 's nachts was het stil; Maria en haar broers en zussen hoorden de Westertorenklok vanuit hun bed, ieder kwartier, dag en nacht. Toen de Rozengracht was gedempt en de bruggetjes waren afgebroken, strekte zich een oneindig tapijt van steen uit langs de Bolsfabriek. Zo deed men dat: zand erover en weg was de ellende, weg waren de stinkende grachten, de schippers en hun boten. Vanaf nu spoedden karren, diligences, wagens, paardentrams en koetsen zich via deze route de stad in en uit. Moltzer bleef niet mokken na zijn loze protesten tegen het dempen van de gracht, maar schafte vrachtkoetsen aan, zette er de naam 'Erven Lucas Bols' op en richtte zich op de vooruitgang.

Het ging het bedrijf en de familie Moltzer voor de wind. De winkel aan de Rozengracht moest stevig verbouwd worden en men vond de uitgelezen architect in Hendrik Berlage. Deze man was niet alleen architect van grote bouwprojecten als de latere Beurs van Berlage of het Haags Gemeentemuseum (nu Kunstmuseum), hij was daarnaast stedenbouwkundige en ontwierp als een soort homo universalis ook servies, glaswerk en meubels. Voor Bols ontwierp hij onder meer vele proeflokalen, waar je aan kleine statafels likeuren kon proeven en voor verschillende medische klachten een passend likeuradvies kreeg. Zulke lokalen waren er in Amsterdam, Hamburg, Bremen en Antwer-

pen, later ook in Berlijn, Parijs en het Zwitserse Montreux. Bols was een wereldmerk en vader Moltzer reisde per eersteklastrein door heel Europa.

*

Het leven van Carl Gustav Jung kon haast niet meer verschillen van dat van Maria. Hij werd op 26 juli 1875, anderhalf jaar na Maria, geboren in een Zwitsers gehucht aan de Bodensee en groeide op in heel eenvoudige omstandigheden. Hij was een eenzaam kind; het zou nog negen jaar duren voordat zijn zusje Trudi werd geboren. Vader Paul was de dominee van de gereformeerde kerk in een dorp van nog geen negenhonderd zielen. Hij stond bekend als de ‘arme’ dominee – lang niet zo welvarend als zijn vele zwagers en broers, die in rijkere gemeenten predikten en vaak met een vermogende vrouw getrouwd waren. Kort na Carls geboorte kreeg Paul een iets betere pastorie toegewezen, dertig kilometer onder Basel, en het gezin verhuisde.

Hoewel Carl een gezond kind was, was zijn moeder Emilie depressief nadat drie van hun eerdere baby's doodgeboren of jong gestorven waren. Om die reden werd ze voor langere tijd opgenomen in een rusthuis in Basel. Paul moest de opvoeding op zich nemen. Hij was weliswaar aardig en zorgzaam voor zijn zoon, maar wist zich toch geen raad met hem. Dus werd de peuter ondergebracht bij een oude ongetrouwde tante in Basel. Daar was hij vaak alleen thuis met haar; hij leerde niet met leeftijdsgenoten omgaan, maar vermaakte zich met spelletjes die voortspuiten uit zijn eigen dromen en fantasie. Eindeloos kon hij in zichzelf gekeerd zitten spelen. Hij bouwde huisjes en stadjes en vond, zoals hij later zou zeggen, zijn eigen gedachten veel interessanter dan wat er om hem heen gebeurde.

De jonge Carl zou uiteindelijk weer bij zijn beide ouders gaan wonen, waar hij opgroeide tussen twee uitersten. Zijn vader,

de dominee, was een uiterst rationele man, maar zijn moeder had visioenen, ze geloofde in het onzichtbare, in spoken en verschijningen van allerlei geesten, en hield seances.

Aldus laverend tussen verschillende werelden, maakte de schooljongen Carl moeilijk vriendjes. Hij bezocht het gymnasium in Bazel aanvankelijk dan ook met grote tegenzin. Maar nadat hij zich realiseerde dat hij alleen met een academische carrière de beroerde financiële situatie van het gezin kon redden, besloot hij zich op de Latijnse grammatica te storten en haalde hij zijn eindexamen.

*

In Amsterdam was Maria toegelaten tot de vijfjarige hogere burgerschool, waar sinds kort ook meisjes les kregen. Ze hoefde niet ver te lopen; de school was vijf deuren verder aan de Keizersgracht. Na hun examen zouden de meisjes in theorie toegang hebben tot de universiteit, maar in de praktijk gingen ze daar nog niet vaak naartoe.

Ondertussen begonnen Maria's oudere zussen het huis te verlaten. Henriëtte en Hendrika huwden binnen hun vertrouwde milieu met zonen van zakenlieden. Johanna, de oudste van het stel, verloor haar hart aan de schilder Ferdinand Hart Nibbrig, die schuin tegenover de Bolsfabriek een atelier huurde. De drieëntwintigjarige schilder was net teruggekomen uit Parijs, waar hij lessen had genomen van verschillende kunstenaars en regelmatig over de vloer kwam bij Theo van Gogh, die op dat moment een van de grote Parijse kunsthandels aan de Boulevard Montmartre leidde. Moltzer bewonderde het werk van Hart Nibbrig en besloot een aantal portretten bij hem te bestellen, van zijn vrouw Stijntje en zijn jongste kinderen Jan en Peggy. Zodoende reisde de schilder met de familie mee naar Zandvoort aan Zee en portretteerde een aantal van de zussen

op het duin in hun fleurige zomerjurken en hoeden met linten. Degene die de parasol vasthoudt op het olieverfschilderij *Op de duinen in Zandvoort* is zijn aanstaande vrouw Johanna.

Ter ere van het huwelijk van Johanna en Hart Nibbrig werd een foto gemaakt van alle kinderen Moltzer in een fotostudio met het decor van een Romeins landhuis, met marmeren bogen en veel draperieën. Het was 1894, Maria was net twintig. Op de foto zit ze op haar mooist, met opgestoken haar en een lichte jurk met pofmouwen en ruches, geheel rechts in beeld. Ze lijkt een beetje in zichzelf gekeerd. Degene die het meest in het oog springt is haar jongere broer Chris. Hij straalt in alles uit dat hij de zelfverzekerde erfgenaam van de familie is, in zijn maatpak, met das en opstaande boord. Wijdbeens, hand in zijn zij. De succesvolle zakenman is op dat moment niet ouder dan achttien, en zijn zussen zijn feitelijk slechts entourage. Het verschil met zijn jongste broertje Jan, in korte broek, is levensgroot. We zien: de kaarten zijn geschud, de toekomst is bepaald.

Maria trouwde niet, ook niet toen ze daar wel de leeftijd voor bereikte. Gestimuleerd door haar vooruitstrevende vader en haar ruimdenkende moeder begon ze in maart 1897 aan een opleiding tot verpleegster in het nieuwe Burgerziekenhuis aan de Linnaeusstraat, dat zes jaar daarvoor geopend was. In die jaren was Maria's vader gemeenteraadslid, net als Anton Berns, de idealistische directeur van dit Burgerziekenhuis. Het kan geen toeval zijn dat haar vader, een man met zes dochters, inspraak had in zowel de komst van een meisjes-hbs, waar Maria de vruchten van plukte, als de bouw van een hagenieuw ziekenhuis met een moderne opleiding voor meisjes van goeden huize.

Met de komst van een serieuze opleiding werd het vak van verpleegster gezien als een fatsoenlijk en eervol beroep dat geschikt was voor ongehuwde vrouwen uit de beschaafde stand. Desal-

niettemin zal de beroepskeuze van Maria menigeen verbaasd hebben. Ze was een frêle vrouw – weliswaar met een kaarsrechte rug, en een scherpe mening waarmee ze wist te imponeren, maar ze had niet het stevige postuur, noch de sterke armen die nodig waren om patiënten op te tillen of in bedwang te houden.

Het ziekenhuis was een prachtig nieuw pand, dat een heel eind uit het centrum van de stad lag, nog voorbij de Hortusbuurt en Artis, en had alle ruimte om patiënten volgens moderne maatstaven te verzorgen. In tegenstelling tot de Gasthuizen, waar vooral werd gewacht tot de zieke doodging of bij de gratie Gods zou genezen, werd in het Burgerziekenhuis gezorgd en verpleegd. Het centrale gebouw had twee vleugels: een voor de vrouwelijke en een voor de mannelijke patiënten. Er waren aparte paviljoens voor verschillende ziekenafdelingen, wat een enorme verbetering was; tot dat moment lagen alle chirurgische of zenuwpatiënten, pas geopereerden en stervenden door elkaar. Het Burgerziekenhuis had bovendien een aparte kraamkliniek, een apotheek, verschillende operatie- en revalidatieafdelingen en poliklinieken. Het gebouw was hypermodern met liften, wachtkamers, centrale verwarming en elektrisch licht, de patiënten zaten in de gang in rotan zitjes tussen de planten. Ook het weiland erachter, in de Overamstelpolder, hoorde bij het ziekenhuis.

Ruimte, licht en lucht vond men belangrijk voor het herstel van de zieken. Die ideeën kwamen voort uit de richtlijnen van Florence Nightingale, de pionierster die in 1856 was teruggekeerd uit de Krimoorlog en het verpleegsterswerk tot een volwaardig beroep had gemaakt. Dankzij haar werd er een opleiding voor in het leven geroepen, inclusief de uitreiking van een diploma met insigne. Ook bepleitte Nightingale een goede betaling van de verpleegsters, maar dat aspect van haar boodschap werd minder enthousiast ontvangen. Nieuwe verpleegsters vonden veel inspiratie in haar boek *Over ziekenverpleging*. 'Er wordt zoveel geschreven over de invloed van de geest op

het lichaam maar ik wou dat er meer nagedacht werd over de invloed van het lichaam op de geest.' Medisch gezien wás je vroeger je lichaam, je wás een teringlijder en had geduldig af te wachten of je genas of overleed. Nu kreeg de gedachte de overhand dat je een lichaam hád; een lichaam dat op sommige punten gebreken vertoonde. En als je een slechte gezondheid hébt, dan kun je daar iets aan doen. Sterker nog: het werd je eigen verantwoordelijkheid om beter te worden als je ziek was, of om gezond te blijven als je nog niet ziek was.

Volgens de in die tijd bekende Amsterdamse gynaecoloog Catharine van Tussenbroek was het onmogelijk om in het lichaam in te grijpen zonder aan de ziel te raken, en anderzijds kaatste een ziekte van de ziel, volgens haar, op het lichaam terug. Ze uitte scherpe kritiek op de medicalisering van ziekteverschijnselen die een sociale oorzaak hadden en stond een meer holistische kijk op de gezondheid van de vrouw voor. Tijdens een medisch consult nam ze alle tijd voor haar patiënten, waarmee ze vrouwen als Maria inspireerde om een luisterend oor te bieden.

Het gebouw van het Burgerziekenhuis en de verpleegstersopleiding waren dan wel modern, maar de nieuwe directrice, die verpleegster Fré Meyboom in haar dagboek slechts omschrijft als mej. C. v.d. L., was van de oude hiërarchische stempel. Ze was pro deo aan het ziekenhuis verbonden, deed haar werk dus als roeping en verwachtte diezelfde toewijding en offering van iedereen. Zodoende zag ze het als haar goddelijke plicht om de orde met straffe hand te handhaven. Had de directrice een hekel aan je, dan stond je een zware tijd te wachten, en er waren regelmatig meisjes die de hoge werkdruk niet volhielden. Sommige verpleegsters in opleiding verzetten zich niettemin tegen haar strakke regime. Fré Meyboom schreef: 'Het is toch te dwaas dat wij aan de willekeur, aan de sympathie of de antipathie van onze superieuren zijn overgeleverd, en dat deze in staat zijn onze carrière te maken of te breken.'